

Neizbrisivo sećanje
Elen Gremijon

Prevela s francuskog
Zdenka Jurica

alnari
PUBLISHING

Beograd, 2011.

Za Žilijena

*Prošlost se odeva
oklopom snažnim;
pamukom vetra
uši brani.
Nikad joj niko
tajnu ne izmami.**

Predosećanje,
Federiko GARSIJA LORKA

* Prepevao V. R. Košutić.

PARIZ, 1975.

Jednog dana, primila sam pismo – dugo, nepotpisano pismo. To je bio događaj, jer u životu nikada nisam primala mnogo pošte. Svoje sanduče, u kojem bih obično nalazila obaveštenja 'da je more toplo' i 'da ima mnogo snega', nisam često otvarala. Jednom nedeljno, ili dva puta, ako je ružno vreme, pa bih od pisama očekivala, kao i od telefonskih poziva, kao od vožnje metroom, kao kada bih zatvorila oči i brojala do deset pre nego što ih otvorim, da me malo prodrmaju.

A onda mi je majka umrla. Tada mi se želja ispunila – teško da bi išta moglo da vas prodrma toliko kao smrt majke.

Nikada nisam čitala pisma saučešća. Kada mi je umro otac, majka me je poštedela tog sumornog štiva. Pokazala mi je samo pozivnicu za dodelu ordena. Još se sećam te proklete svečanosti, imala sam trinaest godina i tri dana: jedan visoki tip mi steže ruku, smeši mi se, ali umesto osmeha dobijam izveštačeni kez, ima iskrivljena usta, a kada progovori, još je gore.

„Beskrajno je tužno što je smrt bila ishod jednog takvog junačkog čina. Vaš je otac, gospođice, bio hrabar čovek.“

„Govorite li to svoj ratnoj siročadi? Mislite da će im osećaj ponosa skrenuti pažnju s njihove žalosti. To je veoma milosrdno od vas, ali nemojte, nisam žalosna. Osim toga, moj otac nije bio hrabar čovek. Čak mu nije pomagala ni velika količina alkohola koju je svakodnevno gutao. Dakle, recimo da govorite o pogrešnom čoveku i nemojmo više o tome.“

„Iako će vas to možda začuditi, i dalje tvrdim, gospođice Verner, da je upravo vodnik Verner – vaš otac – onaj o kome govorim. Dobrovoljno se javio da raščisti put, polje je bilo minirano i on je to znao. Hteli vi to ili ne, vaš otac je pokazao hrabrost i vi morate uzeti ovaj orden.“

„Moj otac nije ‘pokazao hrabrost’, glupane krivousti, ubio se i treba to da kažete mojoj majci. Ne želim da budem jedina koja to zna, želela bih da mogu da razgovaram s njom i Pjerom o tome. Očevo samoubistvo ne može da ostane tajna.“

Često izmišljam razgovore da bih rekla ono što mislim. Iako je suviše kasno, to mi donosi olakšanje. Zapravo, nisam išla na tu svečanost u znak sećanja na vojnike iz rata u Indokini i, zapravo, samo sam jednom rekla naglas da se moj otac ubio, svojoj majci, u kuhinji, jedne subote.

Subota je bila dan za pomfrit i pomagala sam majci da oljušti krompir. Ranije joj je tata pomagao. Voleo je da ljušti, a ja sam volela da ga gledam dok to radi. Nije govorio više dok je ljuštio

nego dok to nije radio, ali bi bar pustio neki glas od sebe, i to je prijalo. Kamij, znaš da te volim. Dodavala bih uvek iste reči svakom potezu njegovog noža: Kamij, znaš da te volim.

Ali uz svoje poteze nožem te subote, izgovorila sam nešto drugo: „Tata se ubio, znaš to, zar ne, mama? Znaš da se tata ubio.“ Friteza je pala razbivši pločicu na podu, a ulje se razlilo pred skamenjenim nogama moje majke. Uzalud sam besomučno čistila, stopala su nam se danima lepila, zbog čega nam je moja rečenica škripala u ušima: „Tata se ubio, znaš to, zar ne, mama, da se tata ubio?“ Da je više ne bismo čuli, Pjer i ja bismo govorili glasnije, možda da bismo prikrili i mamino ćutanje, koja od te subote gotovo da uopšte nije govorila.

Pločica u kuhinji je i dalje slomljena, razmišljala sam o tome prošle nedelje, dok sam pokazivala maminu kuću jednom zainteresovanom paru. Svaki put kada bude pogledao tu pukotinu na podu, taj zainteresovani par, ako postane par kupaca, žaliće zbog nemara prethodnih vlasnika, a pločica će biti njihov prvi korak u preuređivanju i biće veoma srećni da se prihvate tog posla, bar bi tome poslužila moja užasna priča. Po svaku cenu treba da kupe kuću, briga me hoće li to biti oni ili neko drugi, ali neko treba da je kupi. Ja je ne želim, a ni Pjer, jer mesto gde i najmanja uspomena oživljava mrtve nije mesto za život.

Kada se vratila sa svečanosti u tatinu čast, mama mi je pokazala orden. Rekla mi je da je čovek koji joj ga je uručio imao iskrivljena usta i probala je da ga oponaša, pokušavajući da se smeje. Od tatine smrti, umela je samo to: da pokušava. Zatim mi je dala orden stežući čvrsto moje ruke. Rekla je da pripada meni, i

zaplakala je, što joj je veoma dobro išlo. Njene suze su mi pale na ruke, ali sam ih grubo povukla sebi. Nisam mogla da podnesem majčin bol na svojoj koži.

Dok sam otvarala prva pisma saučešća, vrele, slane kapi na rukama podsetile su me na te mamine suze. Pustila sam da teku, da bih videla kuda su otišli potočići koje je isplakala ona koju sam toliko volela. Znala sam šta je bilo u tim pismima: da je mama bila izuzetna žena, da je gubitak voljenog bića nešto užasno, da ništa nije tako jako kao ta žalost, i tako dalje, i tako dalje. Nije bilo potrebe da ih čitam. Tako sam svake večeri razdvajala kovertu na dve gomile: desno su bile one na kojima je bilo ime pošiljaoca, levo one na kojima ga nije bilo. Zadovoljila bih se time da otvorim kovertu s leve gomile i preskočim sve do potpisa da bih videla ko mi je pisao i kome treba da se zahvalim. Na kraju, mnogima se nisam zahvalila, i niko mi nije zamerio. Smrt opravdava svako odbacivanje pravila pristojnosti.

Prvo pismo koje sam primila od Luja bilo je na levoj gomili. Koverta mi je privukla pažnju pre nego što sam je otvorila – bila je mnogo deblja i teža od ostalih. Nije ličila na uobičajenu izjavu saučešća.

Bilo je to rukom napisano pismo, na više strana, bez potpisa.

Ani je oduvek bila deo mog života, imao sam dve godine kada se rodila, tačnije za nekoliko dana sam napunio dve godine. Živeli smo u istom selu – N. – i viđao bih je i kad je ne bih tražio – u školi, u šetnji, na misi.

Ta užasna misa, gde su se uvek ponavljale iste stvari, koje sam morao bespogovorno da istrpim, stešnjen između oca i majke. Mesta na kojima bismo sedeli u crkvi bila su odraz naših naravi: najmirniji su sedeli među braćom, najnemirniji između roditelja. U tom rasporedu sedenja na misi, koji je celo selo prećutno prihvatilo, Ani je predstavljala izuzetak, sirotica, pošto je bila jedinica. Kažem „sirotica“, jer se ona uvek žalila na to. Njeni roditelji su već bili stari kada su je dobili, i njeno rođenje je za njih bilo takvo čudo, da ne bi prošao ni dan, a da nisu rekli „nas troje“, tek tako, čim bi imali priliku, dok je Ani žalila što ne može da čuje „nas četvoro“, „nas petoro“, „nas šestoro“... Svaka misa joj je činila to stanje još mučnijim: bila je sama na svojoj klupi.

Što se mene tiče, iako danas smatram da je dosada najplodnije tlo za maštu, u to vreme sam bio ubeđen da je najplodnije tlo

za dosadu – misa. Nikada nisam pomislio da bi za vreme mise moglo da se dogodi bilo šta. Sve do te nedelje.

Slabost me je obuzela još tokom uvodne pesme. Sve mi se lju-ljalo – oltar, orgulje, Hrist na svom krstu.

„Nemoj tako da uzdišeš, Luje, samo ti se čuješ!“

Ova opomena moje majke, uz tu nesvesticu koja me je hvatala, dozvala je reči koje su se skrivale negde u meni, reči koje joj je moj otac jednog jutra šapnuo: „Čiča Fanten je ispustio svoj poslednji dah.“

Moj otac je bio lekar, i znao je sve izraze kojima se saopštava nečija smrt. Koristio ih je naizmenično, šapućući ih mojoj majci na uvo. Međutim, kao sva deca, imao sam dar da razaberem šta odrasli šapuću i sve sam ih čuo: „baciti kašiku“, „umreti na nogama“, „ispustiti dušu“, „umreti od starosti“ – to mi se dopadalo, zamišljao sam da manje boli.

A šta ako ja upravo sad umirem?

Naposletku, nikada ne znamo kako izgleda smrt dok konačno ne umremo.

A šta ako mi je sledeći dah poslednji? Prestravljen, zaustavio sam disanje i okrenuo se prema kipu svetog Roka i molio mu se; izlečio je gubavce, mogao je valjda i mene da spasi.

Sledeće nedelje nije dolazilo u obzir da pođem na misu, tog puta me smrt neće zaobići, bio sam siguran. Ali kada sam se našao na klupi na kojoj je moja porodica sedela svake nedelje, nije bilo ni traga od slabosti. Naprotiv, obuzela me je izvesna nežnost, sa zadovoljstvom sam ponovo udisao miris drveta, tako svojstven toj crkvi, sve je bilo kako treba. Moj pogled je stigao do podnožja njene klupe, počivao je na Ani, na njenoj kosi koja joj je skrivala lice. Odjednom sam shvatio, njeno odsustvo me

je bacilo u taj užasni nemir prethodne nedelje. Sigurno je ležala kod kuće, s rukavicom na čelu da bi umirila grčeve, ili je slikala, zaštićena od naglih pokreta. Ani je patila od žestokih napada astme na kojima smo joj zavideli, jer bi je često poštedeli neprijatnih stvari. Njena prilika, koja bi se još tu i tamo zakašljala, davala je smisao i celovitost svemu što me je okruživalo. Zapevala je. Nije bila vesela po prirodi, i svaki put bih se čudio kada bih je video kako živne čim bi orgulje zabrujale. Nisam još znao da je pevanje slično smehu, i da se u njega može uneti sve, čak i seta.

Većina ljudi se zaljubi u nekoga kada ga vidi, a mene je ljubav obuzela na prevaru. Ani nije bila tu kada je ušla u moj život. Imao sam dvanaest godina, a Ani je imala dve godine manje od mene; dve godine i nekoliko dana.

Zavoleo sam je kao dete, što znači u prisustvu drugih. Nije mi ni padalo na pamet da stanem lice u lice s njom, nisam bio dovoljno odrastao da razgovaram. Voleo sam da bih voleo, ne da bih bio voljen. Bilo bi mi dovoljno samo da prođem ispred Ani da bih se obradovao. Krao bih joj mašne da bi me zatim jurila i da bi mi ih grubo istrгла iz ruku, pre nego što bi mi, isto tako grubo, okrenula leđa. Niko nije tako grub kao uvređena devojčica. Upravo zbog tih komada tkanine koje bi nespretno vraćala na kosu podsetila me je prvi put na lutke iz prodavnice.

Moja majka je držala prodavnicu galanterije u selu. Posle škole bismo oboje odlazili tamo, ja da bih video svoju majku, a Ani svoju, koja je tamo provodila polovinu svog života, onu polovinu koju nije provodila u šivenju. Jednog dana, kada je Ani prošla ispod police s lutkama, sličnost mi je odjednom upala u oči. Osim mašni, imala je istu čudesno belu i krhku put. Moje mladalačke misli su se tada otrgnule i shvatio sam da sam od njene kože

video samo vrat, lice, stopala i ruke. Upravo kao kod porcelanske lutke! Kada bih prolazio kroz čekaonicu u očevoj ordinaciji, ponekad bi se zadesilo da Ani bude tamo. Uvek bi sama dolazila na pregled. Sedela bi, tako sitna, nasred crnog sedišta. S tom astmom koja joj je izjedala lice, tada bi najviše podsećala na lutku, zbog rumenila na obrazima koje su izazivali napadi kašlja.

Pošto je svaka sličnost uzajamna, lutke od porcelana su me podsećale na Ani, pa sam ih zato krao. Međutim, čim bi se našle u sigurnosti moje sobe, svaki put bi me iznenadila njihova suviše kovrdžava kosa, njihove suviše okrugle, suviše zelene oči i nikada dovoljno dugačke trepavice, koje bi Ani nameštala kažiprstom dok razmišlja. Kao i sve drugo, te lutke nisu pravljene da bi podsećale na bilo koga, ali bio sam ljut na njih. Tada bih odlazio do jezera, vezivao im kamenje za noge i posmatrao kako lagano tonu, obuzet mislima o novoj koju ću prisvojiti, nekoj koja će, nadao sam se, više ličiti na nju.

Jezero je bilo duboko, bilo je tek nekoliko mesta gde se moglo kupati bez opasnosti.

Te godine, u središtu sveta smo bili ja i Ani. Oko nas se dešavalo mnogo stvari za koje me nimalo nije bilo briga. U Nemačkoj, Hitler je postao kancelar Rajha i nacističke partije, jedine partije. Breht i Ajnštajn su bežali, dok se Dahau gradi. Živeli smo u naivnom detinjem ubedenju da smo zaštićeni od istorije.

Nisam pažljivo čitala to pismo, morala sam da se vraćam, da ponovo pročitam čitave rečenice. Od mamine smrti više nisam uspevala da se usredsredim na ono što bih čitala, za rukopis koji bih završila za jednu noć, sada mi je bilo potrebno nekoliko dana.

To mora da je bila greška, nisam poznavala ni Luja, ni Ani. Okrenula sam kovertu – ipak je tu stajalo moje ime i moja adresa. Sigurno neka imenjakinja. Dotični Luj će shvatiti da je pogrešio. Nisam se više opterećivala pitanjima i završila sam s otvaranjem preostalih pisama, koja su, ovog puta, zaista sadržala izraze saučešća.

Kao dobru kućepaziteljku, gospođu Merlo nije zavarala ta bujica pošte i uputila mi je kratku poruku: ako bude potrebe, ne treba da oklevam, ona je tu.

Nedostajće mi gospođa Merlo, više nego moj stan. Novi će biti veći, ali kućepaziteljka nikako ne može biti bolja. Više nisam želela da se preselim. Ne pomerati se, ostati u dnu svog kreveta, u tom jednosobnom stanu koji više nisam mogla da podnesem.

Još jedva nedelju dana. Nisam znala gde ću naći snage da presem čitav svoj dosadašnji život, ali nisam imala izbora, sada mi je potrebna još jedna soba, a papiri su u svakom slučaju potpisani i odbrojavanje je počelo, kroz tri meseca neko će biti ovde umesto mene, a ja ću biti tamo umesto nekoga drugog, koji će biti umesto... i tako u krug. Preko telefona, agent za selidbe mi je rekao da je to dokazano: ako bismo pratili sve karike u tom lancu, bez sumnje bismo naišli na sebe. Spustila sam slušalicu. Nisam baš želela da dođem do sebe, sve što sam želela bilo je da dođem do svoje majke. Mama bi bila srećna kada bi znala da se selim, nije volela taj stan, bila je u njemu samo jednom. Nikada nisam shvatala zašto, ali bila je takva, ponekad je preterivala.

Svakako je trebalo da obavestim gospođu Merlo da odlazim, i da joj zahvalim na poruci.

„Nema na čemu, to je najmanje što mogu da učinim.“

Ništa se ne dešava, a da kućepaziteljka već nije u toku. Iskreno se rastužila i pozvala me da uđem nakratko, ako želim da razgovaram. Nisam želela, ali sam svejedno ušla, nakratko. Obično bismo razgovarale na prozorčiću, nikada u stanu. I da nisam znala da je trenutak ozbiljan, samo taj poziv bi mi bio dovoljan da to shvatim. Pošto je navukla zavesu za nama, isključila je televizor uz izvinjenje.

„Čim otvorim taj prokleti prozorčić, ljudi mi gledaju u stan. To je jače od njih. Ne verujem da su stvarno radoznali. Ali neprijatno je. Dok je televizor uključen, jedva da me i pogledaju. Srećom, slika je dovoljna da im odvuče pažnju. Ne bih mogla da podnesem da po ceo dan slušam tu galamu.“